



Střední odborné učiliště stavební, Opava,
příspěvková organizace



Program proti šikanování

platný od školního roku 2009/10

Mgr. Miroslav Weisz

ředitel SOU stavební, Opava

kontakt: miroslav.weisz@soustop.cz

tel.: 553 821 906, 604 506 300

Tento vnitřní metodický materiál byl vypracován pro potřeby všech pedagogických pracovníků SOU stavebního v Opavě na základě Metodického pokynu MŠMT k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních, č. j.: MSMT – 21149/2016.

Šikanování je velmi nebezpečná forma násilí. Tam, kde se vyskytuje, dochází ke ztrátě pocitu bezpečí. V jejím důsledku může dojít až k poškozování zdraví jednotlivce nebo skupiny. Dochází-li k šikanování dětí v průběhu vyučování nebo na akcích organizovaných školou, pak nese plnou zodpovědnost škola. Je proto důležité šikanování včas rozpoznat, správně postupovat v jeho šetření a účinně ho eliminovat.

1. Definice šikany:

Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrožit nebo zastrašovat jinou osobu, případně skupinu osob. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jinému jedinci či skupině, kteří se neumějí nebo nemohou bránit.

Šikana není obvykle jen opakované ubližování, ale je možné za ni považovat i jednotlivou událost.

Šikana není:

- 1.1.1 jednorázová rvačka, nevhodný vtip či konflikt
- 1.1.2 vyčlenění žáka z kolektivu, pokud není motivováno snahou ublížit či pobavit se na jeho úkor

Hranice mezi tím, co je a není šikana je velice tenká. Je třeba přistupovat k této záležitosti vždy aktivně a z pohledu poškozeného.

Šikana zahrnuje:

- 1.1.3 fyzické útoky v podobě bití, krádeží, vydírání, poškozování věcí
- 1.1.4 slovní útoky – nadávky, pomluvy, vyhrožování, ponižování
- 1.1.5 kyberšikana pomocí ICT technologií (útoky prostřednictvím sms, e-mailů....)
- 1.1.6 kombinace fyzické a verbální šikany
- 1.1.7 nepřímá šikana – přehlížení a ignorování jednoho nebo i více jedinců druhými

1.2 JAK ŠIKANU POZNÁME?

Přímá šikana:

- 1.2.1 hrubé žerty, nadávky, hanlivé přezdívky na adresu určitého žáka, soustavné posměšné poznámky...
- 1.2.2 opakované vyžadování věcných a peněžitých darů
- 1.2.3 vystupování v roli *sluhy* a *otroka*
- 1.2.4 opakované poštučování, poškozování věcí, strkání, údery (vede až k zoufalství poškozeného)
- 1.2.5 vyvíjení nátlaku k vykonávání nemorálních až trestných činů...

Nepřímá šikana (projevy) :

- 1.2.6 žák (šikanovaný) se o přestávkách zdržuje stranou mimo kolektiv, nemá přátele ani kamarády
- 1.2.7 zdržuje se v bezpečné blízkosti učitelů (vymýšlí si záminky, aby nemusel být ve třídě)

- 1.2.8 nápadné zhoršení prospěch u žáka, nesoustředěnost
- 1.2.9 často má rozházené věci, které se mu např. ztrácejí (ve třídě, v šatně...)
- 1.2.10 při kolektivních sportech je vybírán až mezi posledními
- 1.2.11 časté projevy nevolnosti, bolení hlavy, stísněnosti, působí nejistě, ustrašeně, bojí se před třídou promluvit...

Jednou z nejčastějších forem šikany je také elektronická šikana, tj. kyberšikana, která může mít podobu např.:

- 1.2.12 zakládání falešných profilů na jméno žáka či učitele s dehonestujícím obsahem
- 1.2.13 prezentace ponižujících videí na portálech, jako je youtube.com, spoluzaci.cz nebo facebook.com apod.
- 1.2.14 prezentace zraňujících komentářů na webu, rozesílání vulgárních nebo výhružných koláží s tváří žáka nebo učitele či příslušníků jeho rodiny
- 1.2.15 výhružné SMS nebo e-maily apod.

Oproti šikaně tváří v tvář má kyberšikana ze své podstaty mnohem větší dosah, čímž ještě více zhoršuje prožívání oběti. Pokud je oběť šikanována ve třídě, svědky pomluv, nadávek, posmívání a ztrapňování je max. několik desítek lidí. V prostředí internetu může být svědkem (ale i útočníkem) stejného chování i několik desítek tisíc lidí. Kyberšikana bývá u dětí školního věku často doplňkem klasické přímé a nepřímé šikany. Je tedy důležité při řešení prověřit případné souvislosti s klasickou šikanou. Tedy pokud probíhá klasická šikana (např. nadávky, ponižování), je nutné zjistit situaci oběti v kyberprostoru (mobil, profil, chat apod.) a naopak. Škola by se kyberšikanou měla zabývat vždy, když se o ní dozví. Základním úkolem musí být zmapování konkrétního případu, které škole pomůže rozhodnout se pro správný postup řešení.

1.3 BEZPEČNÉ PROSTŘEDÍ VE ŠKOLE: JAK PŘEDCHÁZET ŠIKANĚ

Všichni pedagogové (hlavně třídní učitelé) jsou odpovědní za vytváření zdravého klimatu třídy. Proto je velmi důležité:

- 1.3.1 rozvíjet pozitivní vztahy mezi žáky
- 1.3.2 jednat s žáky jako s partnery
- 1.3.3 prohlubovat důvěru mezi žáky a pedagogy
- 1.3.4 vzájemná komunikace mezi pedagogy
- 1.3.5 pravidelný monitoring varovných signálů výskytu šikany
- 1.3.6 škola zajistí informovanost všech svých pracovníků o tom, co je a není šikanování
- 1.3.7 škola realizuje specifickou primární prevenci rizikového chování
- 1.3.8 zajišťuje podporu a rozvoj pedagogů v podobě dalšího vzdělávání a vzdělávání ředitelů v oblasti právního povědomí
- 1.3.9 na bezpečném prostředí a předcházení šikany se podílí celá škola
- 1.3.10 nastavení konkrétních a srozumitelných pravidel v chování ve svém školním řádu
- 1.3.11 nastavit důsledky za porušení pravidel
- 1.3.12 nastavit třídní pravidla
- 1.3.13 v žádném případě netolerovat špatné chování
- 1.3.14 odmítání násilí a zneužití moci
- 1.3.15 nebýt lhostejný k projevům agresivity

- 1.3.16 informovat žáky i jejich rodiče, na koho se při problému obrátit – třídní učitel, výchovný poradce, metodik prevence, vedení školy
- 1.3.17 zmapovat síť pomoci pro žáky i pedagogy

1.4 OPATŘENÍ PROTI ŠIKANĚ

- 1.4.1 prevence v třídních hodinách a ve výuce (problematiku šikany zahrnout do učiva 1. ročníků předmětu občanská nauka, zajistit přednášku Policie ČR pro žáky 2. ročníků v rámci předmětu ON k problematice šikany a jiného rizikového chování včetně trestní zodpovědnosti)
- 1.4.2 společné vzdělávání a supervize všech pedagogů
- 1.4.3 tato problematika se stává tématem adaptačního kurzu 1. ročníků, který se bude konat na začátku studia a kde se žáci mimo jiné sblíží se svým třídním učitelem, učiteli odborného výcviku, metodikem prevence apod.
- 1.4.4 anonymní průzkum školního klimatu z oblasti rizikového chování
- 1.4.5 společný postup při řešení šikanování
- 1.4.6 užší realizační tým (ředitel, třídní učitelé, metodik prevence, výchovný poradce...)
- 1.4.7 ochranný režim (smysluplný vnitřní řád školy, účinné dozory učitelů...)
- 1.4.8 informovanost pedagogických pracovníků na poradách
- 1.4.9 informovanost rodičů na třídních schůzkách a webových stránkách školy
- 1.4.10 spolupráce se specializovanými zařízeními
- 1.4.11 školní výlety zaměřené na podporu zdravého životního stylu
- 1.4.12 evaluace

1.5 STRATEGIE ŘEŠENÍ ŠIKANOVÁNÍ

Řešení musí vždy probíhat za součinnosti ředitele školy, metodika prevence, výchovného poradce, třídního učitele popř. dalších pedagogů. Jakékoliv poznatky týkající se možné šikany je povinen každý pedagogický pracovník oznámit řediteli školy nebo jeho zástupci a o dalším postupu rozhodne pověřený tým pracovníků školy.

Schéma strategie vyšetřování:

Zahrnuje celkem pět kroků:

- 1.5.1 rozhovor s informátory a oběťmi
- 1.5.2 nalezení vhodných svědků
- 1.5.3 individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (**nikoliv konfrontace obětí a agresorů**)
- 1.5.4 zajištění ochrany obětem
- 1.5.5 rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi

Praktický postup

- musíme nalézt odpovědi na následující otázky:

- 1.5.6 Kdo je obětí, popřípadě kolik je obětí?
- 1.5.7 Kdo je obětí i agresorem, popřípadě kolik je těchto „obojetných“ žáků?
- 1.5.8 Kdo je agresorem, popřípadě kolik je agresorů? Kdo z nich je iniciátor a kdo je aktivní účastník šikanování?

- 1.5.9 Co, kdy, kde a jak dělali agresori konkrétním obětem?
- 1.5.10 K jak závažným agresivním a manipulativním projevům došlo?
- 1.5.11 Jak dlouho šikanování trvalo?

Výpovědi k jednotlivým otázkám je nutné důkladně zapsat a uspořádat do kvalitního důkazního materiálu. Musíme mít jistotu, jak šikanování konkrétně probíhalo.

Nejdůležitější je vypracování přehledu hlavních typů agresorů (iniciátorů, aktivních účastníků a agresorů, kteří jsou současně obětí), u jejich jmen si poznamenáme přesné údaje kdy, kde, jak a komu co udělali.

Je dobré vyvěsit informační letáky pro oběti, kde se mohou dozvědět, co mají dělat a kde mají hledat pomoc. **Vyvarovat se bagatelizování šikany a vždy si uvědomit plnou zodpovědnost za daný stav.**

1.6 VÝCHOVNÁ OPATŘENÍ

Doporučuje se dále pracovat s agresorem (jeho náhled na vlastní chování, motivy, rodinné prostředí). V případě potřeby mu zprostředkovat péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče nebo jiných odborníků - klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů.

Pro potrestání agresorů lze užít i následující běžná výchovná opatření:

- 1.6.1 napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele, podmíněčné vyloučení, popř. vyloučení ze studia na SOU
- 1.6.2 snížení známky z chování
- 1.6.3 převedení do jiné třídy

Pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem. Je nezbytné vypořádat se i s traumaty těch, kteří přihlíželi, ale nezasáhli (mlčící většina).

V mimořádných případech se užijí další opatření:

- 1.6.4 Ředitel školy doporučí rodičům dobrovolné umístění žáka do pobytového oddělení SVP, případně doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místě příslušném diagnostickém ústavu.
- 1.6.5 Ředitel školy podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

1.7 SPOLUPRÁCE S RODIČI

- 1.7.1 zvolit taktní přístup při jednání s rodiči a zejména zachovat důvěrnost informací
- 1.7.2 osobní jednání se zákonnými zástupci agresora i poškozeného
- 1.7.3 informace v průběhu třídních schůzek
- 1.7.4 informační dopis

První pomoc rodičů:

- 1.7.5 rodiče by neměli přehlédnout podezřelé projevy
- 1.7.6 poskytnout dítěti maximální oporu

- 1.7.7 rodiče navštíví ředitele školy a třídního učitele
- 1.7.8 podle situace ve škole, ale i dalších okolnostech můžou uvažovat o dalších opatřeních (vyhledat odborníka, využít linky důvěry, oznámit situaci Policii ČR)

Právní odpovědnost školy

- 1.7.9 Škola či školské zařízení má dle školského zákona jednoznačnou odpovědnost za žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování. Z tohoto důvodu pedagog musí šikanování mezi žáky neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc. Dojde-li v souvislosti s šikanou k jednání, které by mohlo naplňovat znaky přestupku nebo trestného činu, obrací se škola na Policii ČR.
- 1.7.10 Podle vyhlášky č. 263/2007 Sb., kterou se stanoví pracovní řád pro zaměstnance škol a školních zařízení zřízených Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí, odpovídá i za škodu způsobenou žákům v době vykonávání přechodného dohledu, tj. při vyučování a v přímé souvislosti s ním.
- 1.7.11 Ředitel školy nese také odpovědnost za zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví pro své zaměstnance dle § 101 a § 102 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

1.8 ŠIKANA ZAMĚŘENÁ NA UČITELE: JAK JI PŘEDCHÁZET A JAK JI ŘEŠIT

- 1.8.1 Šikana zaměřená na učitele ze strany žáků musí být chápána jako celostní a multidimenzionální problém, který se týká všech členů školy. Není pouze výsledkem osobnostních charakteristik učitele nebo jeho sociálních či pedagogických kompetencí. Neměla by být proto v žádném případě považována za individuální záležitost konkrétního pedagoga, kterou by si měl vyřešit sám. Odpovědnost za prevenci a řešení šikany nese vedení školy, potažmo také zřizovatel.
- 1.8.2 Šikana zaměřená na učitele je specifická tím, že dojde k narušení jasně definovaných rolí (učitel × žák) a žák/student se dostane do pozice větší moci než pedagog, bez ohledu na formálně vyšší moc a autoritu učitele.
- 1.8.3 Šikana zaměřená na učitele se nejčastěji odehrává ve škole – ve třídách a na chodbách, nicméně může se odehrávat také mimo školu ve veřejných prostorech, v místě bydliště pedagoga nebo v kyberprostoru.
- 1.8.4 Je zapotřebí mít na paměti, že šikanou může trpět i vysoce zkušený a kompetentní pedagog, který dobře zná svůj předmět, ovládá třídní management a má dobré pedagogické schopnosti. Ani takový pedagog nemusí disponovat kapacitou zamezit některým šikanujícím projevům vůči sobě. Učitelé se tak mohou ocitnout v paradoxní situaci, ve které jsou činěni zodpovědnými za násilí, které je namířeno proti nim samotným. Je zapotřebí, aby škola vytvořila bezpečné prostředí a atmosféru důvěry, ve kterém bude

tento druh rizika – šikana učitele – uznán a budou nastaveny mechanismy a postupy (krizový plán) k ochraně pedagogů a k účinné prevenci a řešení takového chování, se kterými budou všichni žáci, pedagogové a zákonní zástupci seznámeni.

- 1.8.5 Agresivní chování s cílem ublížit učiteli ze strany vedení (nejčastěji jako bossing), kolegů (nejčastěji jako mobbing), podřízených kolegů (nejčastěji jako staffing), nebo šikana ze strany zákonných zástupců patří do pracovněprávní problematiky a postupy řešení vymezuje zákoník práce, případně trestní zákoník či občanský zákoník. Jejich výskyt však zvyšuje pravděpodobnost pro výskyt šikany mezi žáky a také šikany zaměřené na učitele. Prevence a hlavně včasné a vhodné řešení musí být akcentovanou součástí vytváření bezpečného prostředí každé školy.

1.9 SPECIFIKA PRO PREVENCÍ ŠIKANY ZAMĚŘENÉ NA UČITELE

Pro prevenci šikany zaměřené na učitele platí doporučení pro vytváření a udržování bezpečné školy. Pravděpodobnost výskytu šikany zaměřené na učitele dále snižuje:

- 1.9.1 Prevence stojí na celoškolském přístupu, který akcentuje dobré sociální klima, připouští riziko výskytu šikany učitele ve škole, otevřeně takové chování odmítá a realizuje prevenci případně intervenci, pokud k výskytu dojde.
- 1.9.2 Vedení školy vyjadřuje pedagogům podporu, oceňuje jejich práci, vytváří atmosféru důvěry, podporuje spolupráci v pedagogickém sboru a zastává nekonzfliktní způsob řešení problémů.
- 1.9.3 Škola má jasně stanovený způsob, jakým mají pedagogové podezření na šikanu své osoby nebo kolegy, nebo oznámení o šikaně podat, komu a jak s tím bude nakládáno.
- 1.9.4 Pedagog nastavuje a uplatňuje jasná pravidla ve třídě; na konflikt nebo nerespektování reaguje včas, pracuje s pravidly v chování a používá stanovené důsledky jejich nerespektování konzistentně; vyhýbá se řešení konfliktu a konfrontací ze strany žáka před celou třídou, usměrňuje řešení na individuální konzultaci; vyhýbá se konfrontačnímu tónu.
- 1.9.5 Pedagog posiluje zapojení žáků/studentů do výuky, dává jim na výběr, činí úkoly a výuku pro žáky/studenty zajímavými, propojuje výuku s běžným životem a potřebami žáků; jeho výklad a očekávání jsou pro žáky srozumitelné, odpovídají obtížnosti, kterou mohou zvládnout apod.
- 1.9.6 Očekává úspěch u všech žáků a podporuje je, dává žákům zpětnou vazbu k tomu, co udělali dobře, staví na silných stránkách žáků.
- 1.9.7 Nezpůsobuje ponížení nebo zesměšnění žáka před třídou; při hodnocení žáka zachovává jeho důstojnost.
- 1.9.8 Všimá si změn v náladě, emocích a v chování žáků a včas na ně reaguje.
- 1.9.9 Problémy neřeší sám, ale ve spolupráci se školním poradenským pracovištěm, případně s vedením školy.
- 1.9.10 Všimá si prosociálního a kooperativního chování žáků a oceňuje je; podporuje kooperaci mezi žáky a prostředím, kde se každý žák/student cítí přijatý.

1.10 SPECIFIKA PRO ŘEŠENÍ ŠIKANY ZAMĚŘENÉ NA UČITELE

Pro řešení šikany zaměřené na učitele platí doporučení stejné základní postupy k řešení šikany ve školách. Dále je důležité respektovat tyto zásady:

- 1.10.1 Pedagog, který čelí šikaně ze strany žáků, je v dané situaci v pozici oběti, která by neměla zůstat v situaci sama, ale měla by vyhledat pomoc ostatních. Nelze očekávat, že situaci, kterou lze klasifikovat jako šikanu, vyřeší pedagog v pozici oběti sám.
- 1.10.2 Škola musí mít připravený krizový plán, ve kterém bude specifikováno, jak se v situaci naplnění tohoto rizika zachová, jakou roli a možnosti řešení krizové situace má sám pedagog, jakou roli vedení školy, školní poradenské pracoviště apod. Plán rovněž zahrnuje pokyny pro zajištění bezpečí pro ohroženého pedagoga a žáky.
- 1.10.3 V případě bezprostředního ohrožení pedagoga žákem/žáky se pedagog řídí krizovým plánem školy. Pokud je tento plán nedostatečný, zajistí si pedagog pro sebe bezpečí (odejde ze třídy, přivolá si pomoc apod.) a požádá o spolupráci jiného kolegu nebo vedení školy pro zajištění dohledu ve třídě, případně izolaci agresora a zajištění bezpečí pro ostatní žáky ve třídě vyžadující to situace.
- 1.10.4 Je zapotřebí, aby pedagog sám, jeho kolegové i vedení školy porozuměli tomu, že pedagog byl vystaven traumatickému zážitku. Tento zážitek může být bolestným i pro svědky (kolegy nebo žáky ve třídě). Je proto zapotřebí dovolit si čas na zpracování šoku, neobviňovat se, vyhledat si pro sebe sociální podporu od kolegů, přátel, rodiny, monitorovat u sebe znaky stresu, které se mohou objevit i později (např. problémy se spánkem, pozorností, úzkostí, zvýšená citlivost, nechut k jídlu nebo naopak) a případně vyhledat pro sebe odbornou pomoc.
- 1.10.5 Šikana pedagoga bývá často spojena s šikanou mezi žáky. Škola zajistí posouzení sociálních vztahů ve třídě a na základě výsledků nastaví odpovídající řešení.
- 1.10.6 Pro třídu, ve které se šikana odehrávala, zajistí škola intervenční program k řešení šikany za účelem znovunastolení bezpečí ve třídě (jedná se o program selektivní nebo indikované primární prevence).
- 1.10.7 Stejně jako u šikany mezi žáky i zde je potřeba, aby po takové situaci škola revidovala mechanismy a postupy (krizový plán), aby bylo zřejmé, jak zacházet s případnými podobnými situacemi v budoucnu.

Zpracovala: Mgr. Natalie Raveane
 školní metodik prevence

V Opavě 15. 9. 2009

Aktualizováno: 1. 10. 2016